

kibocsátásoktól remélt többletforrásokat is; a költségvetés menthetetlenül benne ragad abban az ördögi körben, melyből semmilyen irányban nincs kitörés. Az EU-partnerek ezt nehezen, illetve csak lassan értették meg. Az új görög vezetésnek viszont azt kellett megértenie, hogy az államadósság elengedéséről továbbra sem lehet szó, hogy a nemzetközösség nem kíván foglya maradni kritikátlan döntésének, mellyel annak idején a kritériumok szigorú számonkérése nélkül felvette soraiba az országot, majd az euró-övezetbe is befogadta. Így a tárgyalások a törlesztési könnyítések, illetve rendkívüli mentőcsomagok kieszközlésének lehetősége vagy a bankhálózatot életben tartó, ún. ELA-kölcsönök köré összpontosultak. (Más, későbbi forrásokból tudjuk: időközben sor került már a harmadik mentőcsomag odaítélésére.) E tárgyalásoknak a válság hosszabb távú, kis lépések – mindenesetre kínosan fegyelmezett kényszerlépések – sorozatán át történő leküzdésének reménységével kell folyniuk. Közben a helyzet mind külső, mind pedig belső megítélése tovább közelített a „grexit”, az euró-zónából elkerülhetetlen görög kilépés rémképe felé.

A Ciprász-kormány kezdettől fogva borotvaélen táncol az EU feltételei és a görög társadalom elvárásai között. (Napi forrásból tudunk vizsgálni a lépéséről és újabb előrehozott választások kitűzéséről 2015 szeptemberére, melyek eredményétől nyilvánvalóan saját belső pártellenzékével szembeni megerősítését reméli.) Görögországban a politikai cselekvés mellett egy diffúz, kiszámíthatatlanul hullámzó, összefüggéslátásra soha nem szoktatott közvélemény előtt zajlik, amely legfeljebb parciális érdeksérelmekre reagál. Jellegzetes tünet az uniós kötelekekkel (legalább ezek berlini hátterével) való szembe fordulás rohamos erősödése közepette megnyilvánuló ragaszkodás az euró-zónában maradáshoz.

A rendezés esetleges meghíúsulása Görögországra nézve felmerülhetetlen katasztrófát jelentene, de az integráció feszítő szilárdsága szempontjából legsúlyosabb kárát látna maga az Unió is. Egy, az Unió és egyben a NATO délkeleti szárnyát érintő esetleges kibillenés felbecsülhetetlen veszélyeket hordozna mindenekelőtt geopolitikai tekintetben. Maga Obama amerikai elnök sem maradt szótlanul. Mindenki tudja: ezen a ponton okkal tarthatunk Moszkva szándékaitól, mint ez irányban intő példával szolgál Ukrajnát érintő katonai agressziója. Ebből a szempontból óvni kell a görög vezetést attól, hogy a válságkezelés során

Oroszországra kacsintgasson (vajon ilyesmit akart-e meglebegtetni a jól időzített kapcsolatfelvétel?) akár csak zsarolási szándékkal Brüsszel irányában. Talán megvéd ettől egyelőre az orosz gazdasági potenciál gyengülése. Mindenesetre emlékeztessünk a két év előtti ciprusi válság orosz vonatkozású áldatlan eseményeire (Sarris pénzügyminiszter hiábavaló moszkvai útjával és egyebekkel).

Egyben bizhatunk: Athén és Brüsszel kölcsönösen egymásra vannak utalva, s egymásra figyelve jól kiszámított lépésekkel talán mégiscsak célhoz érnek. Személy szerint Ciprász miniszterelnök az eddigiekben felelős, mértékadó politikusnak bizonyult. A folyamat kellős közepében feszült várakozással vagyunk a folytatás iránt.

Komáromi Sándor

Az informális és a nem hagyományos foglalkoztatás Szerbiában a gazdasági világválság idején

Monastiriotis, Vassilis–Martelli, Angelo: Labor-market Informality and Nonstandard Employment in Serbia during the Global Financial Crisis = Südosteuropa, 62. Vol. 2014, 4. No. 421–439. p.

A cikk a foglalkoztatási viszonyokat térképezi fel a 2008-2011-es gazdasági világválság idején Szerbiában. Miközben a nem hagyományos (pl. részmunkaidős) foglalkoztatás általánosságban véve alacsony a Nyugat-Balkánon, az informális (nem bejelentett) foglalkoztatás meglehetősen nagyarányú. A szerzők azt vizsgálták, hogy hogyan változtak a nem hagyományos és az informális foglalkoztatás jellemzői az évek során. Módszerük a következő volt: megbecsülték, hogy egy egyén mekkora valószínűséggel végez informális, illetve nem hagyományos munkát, majd összehasonlították a különböző jellemzők disztribúcióját a tényleges adatokkal foglalkoztatási típusok és évek szerint lebontva.

Közismert, hogy Szerbiában és a nyugat-balkáni régióban sokkal pregnansabb az informális munkaerőpiac jelenléte, mint Dél-Európa egyéb részein. A válságot megelőző évek gyors gazdasági növekedése

ellenére viszonylag állandó volt ez a jelenség ebben a térségben. Mindközben a rugalmas munkalehetőségek (pl. a határozott idejű, illetve részmunkaidős foglalkoztatás) nem nyertek igazán teret. Felmerül tehát a kérdés, hogy az időszakos és részmunkaidős foglalkoztatás nem tölt-e be tulajdonképpen a hagyományos foglalkoztatást helyettesítő funkciót, ezáltal biztosítva egyfajta rugalmasságot a szerb munkaerőpiacon.

Látszólag úgy tűnhet, hogy az informális, illetve a rugalmas (nem hagyományos) foglalkoztatás egymást kiegészítve működik, mivel mindkettő a munkaadók költségcsökkentő stratégiájának tekinthető. A helyzetet elemezve azonban kitűnik, hogy lényeges különbségek lehetnek mind a két foglalkoztatási forma mozgatórugói tekintetében, mind abban az értelemben, hogy azok hogyan reagálnak a munkaerő-piaci feltételek megváltozására. Az informális foglalkoztatás iránti igény munkavállalói oldalról is fakadhat, pl. a munkavállaló jobban szeretné készpénzben (zsebbe) kapni a fizetését, hogy ne kelljen adót fizetnie. Ebben az esetben az adók és a társadalombiztosítási járulékok mértéke tereli a munkavállalókat az informális munka világába. Ezzel szemben a nem hagyományos foglalkoztatás inkább egyfajta „második legjobb” túlélési stratégiát jelent, legalábbis a férfi munkaerőpiacon, különösen pedig nagy munkanélküliség idején. Hasonlóképpen a munkáltatók számára a nem hagyományos foglalkoztatás inkább a létszámbeli rugalmasságot növelő (nem pedig költségcsökkentő) stratégia lehet, amelynek köszönhetően gyorsabban tudnak a termékkereslet változásaira reagálni.

Más kutatások rámutattak, hogy Dél-Európában az informális foglalkoztatás elemei (pl. a valódinál alacsonyabbra bejelentett munkabér) jól megférnek a formális foglalkoztatási struktúrával ugyanazon a munkahelyen belül. Ez is azt támasztja alá, hogy az informalitást részben a munkavállalók preferenciái generálják (ti. zsebbe kérik a fizetésüket). A Nyugat-Balkánon az informális foglalkoztatás, a szegénység és a társadalmi kirekesztés kölcsönhatásban van egymással. Az informális foglalkoztatás egyfajta ugródeszkaként szolgál az alacsonyabban iskolázott, fiatal munkavállalók számára. A jelen kutatás szerzői úgy találták, hogy mindkét foglalkoztatási forma esetén nagyjából ugyanazok a tényezők vezetnek oda, hogy nem a hagyományos és törvényes formában történik a foglalkoztatás, de érdekes különbségeket is felfedeztek. Az oktatás/

képzettség jelentős szerepet játszott mindkét esetben, különösen a válság elmélyülésének idején (2011-re), de nemi különbségek is megfigyelhetők voltak, valamint az ország makrorégiói szerint is voltak eltérések.

Az elemzés során a szerzők a Szerb Munkaerő-felmérés adatainak segítségével ökonometriai elemzést végeztek, összevetve az egyén foglalkoztatási eredményét az adott egyénre jellemző paraméterekkel (nem, családi állapot, nemzetiség, kor, iskolázottság, munkahelyi régió). Az informalitás mérésénél három adatra támaszkodtak: a) az illető TB nélkül dolgozik-e, b) az illető be nem jelentett magánvállalkozásnál dolgozik-e, c) az illető otthonról, „házaló” jelleggel vagy a bolhapiacra dolgozik-e. A nem hagyományos foglalkoztatásnál a részidős és az időszakos foglalkoztatás adatait egyesítették (időszakos = ideiglenes állás, határozott vagy szezonális szerződés, ügynökség dolgozója). Bár az informális és a nem hagyományos foglalkoztatás a gyakorlatban egybeeshet, ez nem szükségszerű, hiszen a be nem jelentett munka lehet teljes munkaidős, illetve nem határozott időre szóló is. Ráadásul nem feltétlenül rosszul fizetett munkákról van szó: habár a részidős és különösen az informális munkákkal többnyire kevesebb pénzt lehet keresni, jól fizető állások az informális szektorban és a nem hagyományos foglalkoztatási szegmensben is léteznek.

Ami a konkrét eredményeket illeti, 2008–2011 között jelentősen, 14,5%-ról 24,3%-ra nőtt a munkanélküliség Szerbiában. Ugyanakkor a nem hagyományos foglalkoztatás aránya (13%) gyakorlatilag változatlan maradt, ami arra utal, hogy a válság idején a nettó munkahelyvesztés egyforma mértékben érintette a hagyományos és a nem hagyományos foglalkoztatási szegmenst. Ezzel szemben az informális foglalkoztatás mértéke némi csökkenést mutatott ugyanebben az időszakban: 22,6%-ról 20,2%-ra esett vissza. Ez azt mutatja, hogy a nem bejelentett foglalkoztatás valamelyest a munkanélküliség alternatívája, tehát amikor nő a gazdaság és csökken a munkanélküliség, az informális foglalkoztatás is bővül és fordítva. Ebből az is következik, hogy az informális foglalkoztatás nem ellensúlyozza az üzleti ciklus kilengéseit.

A munkanélküliség nagyobb mértékben nőtt a férfiak, valamint a szerb nemzetiségű, nőtlen és idősebb dolgozók körében. Az informális foglalkoztatás zsugorodása viszont jellemzően a nőket érintette, ők

viszont, akárcsak a 25-34 év közöttiek, a nem hagyományos foglalkoztatás bővüléséből tudtak profitálni. 2008-ban az informális foglalkoztatás kevésbé volt jelen a nők életében és alig-alig a nők esetében, míg a nem szerb nemzetiségűek 7,2%-kal nagyobb eséllyel dolgoztak ebben a szegmensben. A magasabb (közép-, illetve felsőfokú) iskolázottság jelentős mértékben csökkentette az informális foglalkoztatottság esélyét. A főváros környékén és a Vajdaságban dolgozók 15, illetve 9,3%-kal kisebb eséllyel dolgoztak ily módon, mint Szerbia többi részének munkavállalói. Tehát pl. egy nőtlen, szerb, általános iskolai végzettséggel rendelkező, Szerbia egyéb térségeiben élő 55-64 éves férfi 87%-os eséllyel (!) dolgozott nem bejelentett formában. A 2008-as helyzetről összefoglalóan elmondható tehát, hogy a fiatal, nőtlen, nem szerb nemzetiségű, alacsonyan képzett, nem a főváros környékén és a Vajdaságban dolgozó férfiakra volt a legjellemzőbb mind a nem bejelentett, mind a nem hagyományos foglalkoztatási forma.

2011-re az informalitás nettó valószínűsége csak kis mértékben változott 2008-hoz képest, viszont a nem hagyományos foglalkoztatásé több mint felével visszaesett. Ez arra utal, hogy ez utóbbi eloszlása válság éveit során egyenletesebbé vált a munkavállalók különböző típusai között. A férfiak esetében jelentősen erősödött a nem bejelentett foglalkoztatás aránya, aminek két lehetséges oka van: vagy kénytelenek voltak kevésbé válogatni a munkák között, vagy a nők kikerültek az informális szegmensből és munkanélküliek lettek. A munkavállalók korát (azaz munkahelyi tapasztalatát) illetően jól látható, hogy az informalitás inkább a nagyon fiatal munkavállalókat (15-24 év között) érintette, míg a nem hagyományos foglalkoztatás a 15-24 és a 25-34 éves korosztályra volt leginkább jellemző. A képzettség ugyanolyan fontos szelektálási szempont volt az informális foglalkoztatásra nézve, mint 2008-ban, viszont a hagyományos és nem hagyományos foglalkoztatási formák között eltűnt az iskolázottságra visszavezethető különbség. Ez arra enged következtetni, hogy az iskolázottabb munkavállalók inkább elkerülték a nem bejelentett foglalkoztatást, de a nem hagyományos nem. Földrajzi megoszlás szempontjából 2011-re Belgrád előnye jelentősen csökkent a formális foglalkoztatás terén, míg a hagyományos munkahelyekre nézve még növekedést is tudott

felmutatni; a Vajdaság és az ország többi része közötti különbségek viszont határozottan csökkentek.

Összességében elmondható, hogy sem a nem bejelentett, sem a nem hagyományos foglalkoztatás nem gyakorol kiigazító hatást a munkaerőpiacra Szerbiában. A recesszió leginkább a munkanélküliségi rátát befolyásolta, míg a tipikus rugalmas foglalkoztatási formákra nem hatott észrevehetően, az informális foglalkoztatási szegmens pedig még zsugorodott is. Másrészt az informális foglalkoztatás a munkanélküliség alternatívája, nem pedig velejárója. Az informalitás leginkább a munkaerő alacsony képzettségéből következik: „jó időkben” ezt a munkaerőt felszippantja a nem bejelentett foglalkoztatási szegmens, „rossz időkben” viszont újra munkanélküliségbe taszítja. A képzettség és a munkahelyi tapasztalat szignifikáns tényezőnek bizonyult a foglalkoztatás megoszlása terén: be nem jelentett munkát nem szívesen vállaltak a magasabban képzett és tapasztaltabb, aktív keresőképes korú munkavállalók, míg az alacsonyabban képzett fiatalok jobban híján elfogadták az informális lehetőségeket. Az informális foglalkoztatás kezelése tehát nemcsak olyan szakpolitikai lépéseket követel meg, amelyekkel visszaszoríthatók az illegális gyakorlatok és megerősíthetők a minőségi munkahelyek, hanem a keresőképes munkaerő képzettségének és termelékenységének javítását célzó intézkedéseket is.

Pethő-Szirmai Judit